

Újabb ásások a katonavárosi amfiteátrum közelében

(Bp. III. ker., Lajos u. -
Nagyszombat u.,-Bokor u. 23-
25.,-Bécsi u. 60.)

A Budapesti Történeti Múzeum 1995-ben három, különböző tulajdonban lévő ingatlanon végzett ásásokat Óbuda-Újlak térségében. Mindhárom régészeti védett telek esetében építkezés (mélygarázs építése, ill. részleges beépítés) tette szükségessé az előzetes régészeti kutatásokat.

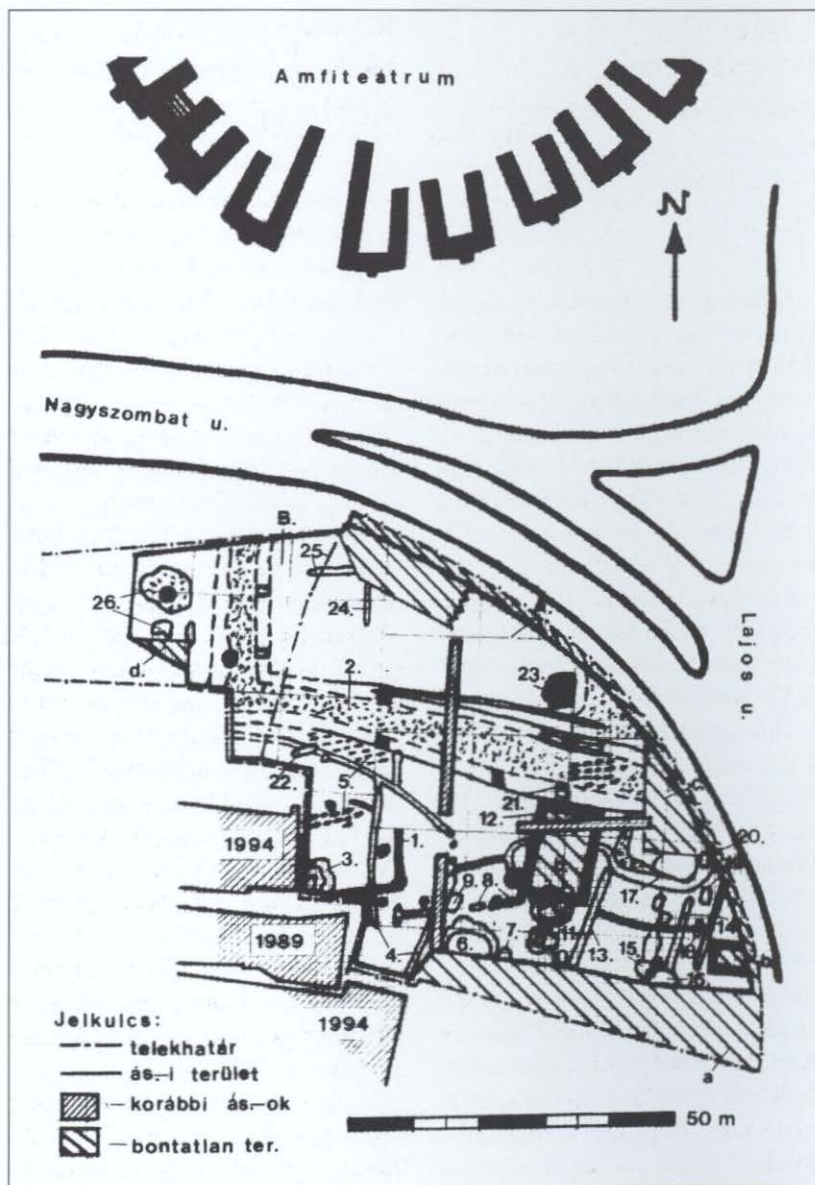
A Nagyszombat u.-Lajos u. találkozásánál fekvő, hatalmas, szabálytalan körkikk alakú terület (a VENBUDA Kft. tulajdona, 15. kép, A.) és az ehhez északnyugatról illeszkedő, Bokor u. 23-25. sz. alatti (HOLLÓS Bt. tulajdonában lévő, 15. kép, B.) telek, összesen mintegy 3500 m²-en több szempontból fontosnak ígérkezett. Megszakítás nélkül folytathattuk a római katonaváros (canabae legionis) déli régiójának 1989-ben és 1994-ben végzett kutatásait észak-északeleti irányban, az amfiteátrum tözsomszédságában, az egykori fő közlekedési út (limes út) nyugati oldalán, mely nagyjából a mai Lajos u.-Pacsirtamező u. nyomvonalán haladt észak-déli irányban. Június

Recent excavations in the proximity of the Aquincum Military amphitheater

(Budapest District III, Lajos street -
Nagyszombat street, Budapest
District III, Bokor street 23-25,
Budapest District III, Bécsi street 60)

The Budapest History Museum carried out three excavations in the Óbuda - Újlak region during 1995. These three lots belonged to three different owners. Constructions (the building of an underground parking facility and partial construction in one of the areas) in all cases were planned on archaeologically protected land, thereby making preventive archaeological excavations necessary.

The large irregularly shaped area, similar to a section from a circle, lay at the crossing of Nagyszombat street and Lajos street (this lot is owned by the VENBUDA Ltd.; Figure 15, A). Together with the adjacent lot bordering on the northwestern side under Bokor street 23-25 (owned by the HOLLÓS Securities Company; Figure 15, B) the two areas total approximately 3500 m². This territory looked promising from several points of view. Research in the southern region of the Roman military fortress (canabae legionis) carried out in 1989 and 1994

15. kép

15. és december 15. között, 125 munkanapot dolgoztunk a VENBUDA-telken, átlag 30 fős létszámmal. A HOLLÓS Bt. telkén 1 hónap állt rendelkezésünkre október 30 és november 30 között. Utóbbi területtel egy időben a Bécsi út 60. sz. telken (GALIMPEX Kft. tulajdona) is leletmentést kellett végeznünk. A főút nyugati oldalán található telek nyugati harmadában, újkori épület elbontása közben, kemencék és sírok kerültek elő. Ez a terület az – utóbbi évtizedben Topál Judit ásatásai nyomán ismertté vált – nagy kiterjedésű római temetőkörzet topográfiájához nyújtott további értékes információkat. (Ismertetését lsd. az alábbiakban, az ásatás technikai vezetését végző, francia kollégánk – Patrice Bertin – tollából).

Korábbi ásatásaink alapján tudtuk (15. kép), hogy a VENBUDA-telken nagymértékű gépi segítséget kell majd igénybe vennünk a 4-5 m mély újkori feltöltés eltávolításához. Feltételezhető volt, hogy a középkori rétegek, felületek épp ez utóbbi nagymértékű újkori környezetátalakítás miatt csak szórványosan lesznek megfigyelhetők, többnyire a korábbi (római, ritkábban őskori) kultúrjelenségekkel azonos mélységben (15. kép, 1. objektum és 16. kép).

Az újonnan feltárt terület egészét

could be continued without interruption in a northeastern direction in the vicinity of the amphitheatrum. This area falls on the western side of the former main traffic route (limes road) which ran in a north to south direction, more-or-less, along the line of modern day Lajos and Pacsirtamező streets.

Between June 15 and December 15, 125 workdays were spent at the VENBUDA site employing an average of 30 people. On the lot owned by the HOLLÓS Securities Company only a month could be spent between October 30 and November 30.

Simultaneously with this latter operation, rescue excavations had to be carried out at 60 Bécsi street, a lot owned by the GALIMPEX Ltd. A recent building was torn down in the western section of the area located to the west of the main road. Ovens and graves were found under this building. This area has become known during the last decade thanks to excavations carried out by Judit Topál. That work provided additional valuable information concerning the archaeological topography of the large Roman Period burial territory. (For details see the description by our French field director, Patrice Bertin).

On the basis of earlier excavations, it was known (Figure 15) that large scale, mechanized earth removal would be required on the VENBUDA lot in

16. kép

egy őshumusszal kevert, agyagos, kb. 50–80 cm vastag, szürke réteg fedte a bontatlan szűz talaj felett, melyet az évszázadok alatt egyenletesre szántottak és a Duna áradásai során tovább egyenlítődt. Minden, Kr. u. 16. századnál korábbi objektumot vagy tárgyi emléket a korábban tapasztalt módon, ebben a rétegben találtunk, ill. ott, ahol ez az anyag töltötte be a már geológiai rétegekbe ázott objektumokat.

Igazoltuk azt a korábbi megfigyelést is, mely szerint az Antoninus Pius negyedik konzulása alatt (Kr. u. 145-ben) elkészült amfiteátrumot (NÉMETH Vezető az Aquincumi Múzeum kőtárában, 18., 30. – építkezési tábla a Bp. III. ker. Viador u. 8. sz.) természetes terepmélyedésbe építették. Ásatásunkon az egykori geológiai felszín kb. 1,5 m-t esik északi irányban.

Sajnálatos módon a terület néhány terjedelmes részét nem kutathattuk:

order to clear away the 4-5 m deep modern fill. It was expected that due to this massive modern influence, medieval layers and surfaces would only be sporadically observable. Even these appeared for the most part at the same depth as earlier (Roman Period, less commonly Prehistoric) cultural phenomena (Figure 15, feature 1 and Figure 16).

The entire newly exposed surface was covered by an approximately 50-80 cm thick, grayish mixture of clay and ancient humus on top of the undisturbed virgin soil which had been homogenized by plowing throughout the centuries and was additionally evened out by Danube floodings. As experience had previously shown, all features and artifacts predating the 16th century were found in this layer or in features that penetrated underlying geological strata.

An earlier observation could be verified as well. The amphitheatrum constructed during the fourth consular period of Antoninus Pius (in 145 AD; NÉMETH - Guide to the Lapidarium of the Aquincum Museum, 18., 30. - construction tablet from Budapest District III, Viador street 8) was built into a natural depression. The original geological surface declines by some 1.5 to the north in the excavation area.

Unfortunately, large parts of this territory could not be investigated due to:

- műszaki (biztonsági) okokból (15. kép, a),
- túl mélyre alapozott újkori épületek helyén, (15. kép, b),
- ki nem váltott (élő) közművek (elektromos vezetékek) miatt (15. kép, c)
- a teherjárművek közlekedési útvonalán (rampák, 15. kép, d).
- technical reasons and safety precautions (Figure 15, a)
- the deep foundations of some modern buildings (Figure 15, b)
- the protection of sensitive public utility works (electric live wires; Figure 15, c)
- road surfaces and ramps crossing the area (Figure 15, d).

Értékes rétegtani információkat nyújtott, az 1988-ban – Altmann Júlia és Debitzky Katalin által – területünkön nyitott 3 kutatóárok (15. kép, e) dokumentációja.

Területünk településszerkezete, a római kori leletek alapján két nagyobb régióra és egyben elkülönülő időhorizontokra osztható. A terület déli felületein többnyire az Kr. u. 2–3. századi objektumok és leletek kerültek elő. Északi, északnyugati szelvényeinkben egy Kr. u. 4. században használt, rossz minőségű út jelent meg.

Déli felületek:

Délnyugati ásatási szelvényeinket szorososan az 1989., ill. 1994. évi ásatás szelvényhálójához igazodva jelöltük ki, így az itt megjelenő objektumok, 2-3. századi hulladékgödörök (15. kép, 3.) és vizesárok (15. kép, 4.) esetenként pontosan egybevetethetők korábban feltárt részeikkel. Ugyanez mondható el a bizonytalan

Valuable stratigraphic information on this territory was available in the documentation from three test trenches opened by Júlia Altmann and Katalin Debitzky (Figure 15, e).

On the basis of Roman Period finds, the settlement structure of the investigated area may be divided into two major regions as well as two time horizons. The southern section is mostly characterized by the occurrence of features and artifacts dating to the 2nd-3rd centuries AD. Squares opened in the northern and northwestern sections revealed a poor quality road used in the 4th century AD.

Southern surfaces:

Squares in the southwestern section of the excavation area were tightly adjusted to the grid of squares used during the course of excavations in 1989 and 1994. The features discovered here included refuse pits (Figure 15, 3) and drainage ditches (Figure 15, 4) dating to the 2nd and 3rd centuries.

rendeltetésű cölöprendszerekről is (15. kép, 5.).

A terület délnyugat traktusában nagy alapterületű beásást (15. kép, 6. és 17. kép), ettől keletre egy 4 m mély, fahordóval bélelt kutat bontottunk ki (15. kép, 7. és 18. kép). Mindkét objektum betöltéséből az Kr. u. 2. század második felére keltezhető importkerámia (rheinzaberni terra sigillata) került elő. A mély beásástól észak-északnyugatra rossz megtartású kőfalat találtunk (15. kép, 8.), északkelet-délnyugati tájolással, mely lezárja az előző objektum északi előterét. A fal alatt 1. század végére, a 2. század elejére keltezhető verem került elő (15. kép, 9.). Ezt a vermet nyugat felől, keskeny árok (15. kép, 4.) határolja,

18. kép

In several cases, these features correspond precisely to their sections identified during the course of fieldwork in the aforementioned earlier excavation seasons. The same holds true for the system of posts whose function remains unknown (Figure 15, 5).

17. kép

A large feature dug into the southwestern tract of the area (Figure 15, 6 and Figure 17) and a 4 m deep well lined with wooden barrels east of it (Figure 15, 7 and Figure 18) were excavated. The fill of both features contained import ceramics datable to the second half of the 2nd century AD (Rheinzabern terra sigillata). A poorly preserved stone wall was found north-northwest of the deep feature dug into this section (Figure 15, 8). It

melynek betöltésében nagy mennyiségű (vörös-fehér, vörös-sárga és kék festésű) freskótöredék került elő. Az ajtó (vagy ablak) szegélyeket díszítő töredékek, vörös festésű, növéymintás vakolatdarabok nem tudni, pontosan honnan kerülhettek ide. Nehéz elképzelni, hogy a korábban említett nagy beásás (15. kép, 6. objektum), esetleg ház, helyiségét díszítették volna, bár ennek szélesen terület omladéká közt is találtunk hasonlóan festett vakolatdarabkákat.

Kelet felé haladva két újabb, Kr. u. 2. század második felére keltezhető gödör(ház) következett (15. kép, 10. és 11. objektum). Az északi beásás északi felét egy nagy újkori épület alapozásakor bolygatták meg. Ez az újkori épület több szelvényrészben elpusztította a korábbi kultúrétegeket (15. kép, 12.).

Az 15. képen 13-as számmal jelölt objektumot (árkot) átlépve, olyan zónába érünk, ahol a római korban (Kr. u. 2. század) ipari tevékenység folyt, illetve ahová a római uralom későbbi időszakában (Kr.u. 3. század) temetkeztek. Ezt a kb. 200m²-es teret keletről és nyugatról vizesárkokkal védték (15. kép, 12. és 14. objektumok). Középen, észak-déli elrendezésben három kemence helyezkedett el. Ezek közül a középsőnek csu-

was oriented northeast to southwest thereby closing the front of the aforementioned feature. A storage pit dated to the end of the 1st or the beginning of the 2nd century AD was found under this wall (Figure 15, 9). This storage pit was bordered by a narrow ditch to the west (Figure 15, 4). The fill of this ditch contained quantities of fresco fragments (painted red-white, red-yellow and blue). Fragments that decorated the frame of a door (or window) include pieces of plaster painted red with floral patterns. It is unclear how these pieces came to be deposited at the site. It is difficult to imagine that they belonged to the large feature (Figure 15, feature 6) which may have been a house whose rooms were decorated this way, although similarly painted bits of plastering were found among the widely spread rubble of this building.

Proceeding toward the east, a pit dwelling was found (Figure 15, features 10, 11) which may be dated to the second half of the 2nd century. The northern section of the large feature in the east was disturbed when the foundations of a modern house were laid down. This building destroyed previous culture bearing layers over several squares (Figure 15, 12).

Crossing the feature (ditch) marked by No. 13 in Figure 15, one enters a zone where craft activities were pur-

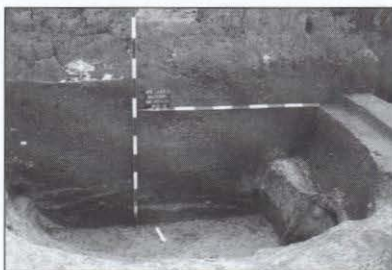
pán az alapozását tudtuk megfigyelni. A használaton kívül lévő kemence későbbiekben hamuzótérként és hulladékgyűjtőként funkcionált, árkában nagy mennyiségű házi kerámia (főleg töredékek és egy ép füstölőedény) került elő, valamint néhány rontott és félkész áru. Az első kementétől északra egy kisebbet (kb. 1,5m² alapterületűt) építettek. A sorozat legdélebbi tagja (19. kép), nagy, kb. 4m² alapterületű, 1,5 m magas kemence lehetett (15.kép, 15.). Fűtőnyílását délen, a szelvényfal alá bontva találtuk meg. Az ettől keletre feltárt veremben (15. kép, 16. objektum. és 20. kép) olyan sötétbarna agyagot találtunk, mely egyértelműen azonos a nyers, félkész állapotban maradt, rontott edények anyagával.

19. kép

Az ipari zónát északról hatalmas beásás zárta le. Az objektum, melynek csak a déli és keleti negyedét tárhattuk fel a területét

sued during the 2nd century AD. During the later phases of Roman occupation (3rd century AD) people were buried here. This approximately 200 m² space was defended by water ditches on its eastern and western sides (Figure 15, features 12 and 14). In the center, stood three ovens aligned in a north-south arrangement. Of these, only the foundations of the central oven have survived. The thus abandoned oven subsequently served as an ash-cleaning and refuse area with an accumulation of domestic pottery in its ditch (predominantly sherds and an intact smoking dish) and a deposit of defective ware as well as half-products. A smaller oven with a 1.5 m² base was built to the north of this first oven. The southernmost oven (Figure 19) in this series is large, 4 m² and may have been 1.5 m tall (Figure

20. kép

15, 15). The firing hole was found in the south in an extension below the square's wall. The storage pit east of this feature (Figure 15, feature 16 and

lefedő, kiváltképpen BKV-kábelek miatt, 2 m mély alapárokkal volt ellátva. Ennek szélén padkát képeztek ki, melyen vegyes technikával épített (kő-fa) fal nyugodott. A feltehetően műhelyként használt építmény működése – importkerámiák alapján – szintén az Kr.u. 2. század 2. felére keltezhető. Az ismertebb leletanyag mellett szerszámok (csont tűk, kések, kőszközök) és valószínűleg impregnálásra használt szuroktömők kerültek elő.

Pusztulása után három sírt ástak a nagy objektum környezetébe. Délkeleti sarkától legtávolabb egy késői, bolygatott csontvázas sírt találtunk (15. kép, 18.), ettől északra két helyben hamvasztott sírt (bustum), gazdag mellékletekkel (15. kép, 19. és 20. objektum., valamint 21-22. kép). A harmadik temetkezési gödröt (15. kép, 20.) már az elpusztult nagy épület omladékába ásták bele, tehát az Kr. u. 2. század vége után.

21. kép

Figure 20) contained a dark brown fill which is unambiguously identical with the material of defective ware and of the half-products.

This "industrial zone" was bordered by a huge feature to the north. Only the southern and eastern quarters of this area could be excavated due to the presence of underground cables of the Budapest Transportation Company. The feature had a 2 m deep foundation ditch. It had a rim upon which a wall, built using a mixed technique (stone and wood), stood. On the basis of imported ceramics it may be assumed that this building, which was hypothetically identified as a workshop, functioned during the second half of the 2nd century. In addition to the better known classes of artifacts (bone pins, knives, stone implements) lumps of tar probably used in water-proofing also came to light here.

Following the destruction of this building, three graves were dug in its environs. A disturbed inhumation grave was found farthest from its

22. kép

Északi felületek:

Az ásátási terület északi zónáját nagyrészt elfoglaló út (15. kép, 2. objektum) igen rossz állapotban maradt fenn. Egyrétegű, erősen szét-szántott, tört kövekkel borított felület alkotta az úttestet, amelybe mállékony, márgás kötőanyagot döngöltek. Az utat kétoldalt 1-1, kb. 1,5 m mély árok kísérte, melyekben helyenként emberi csontvázakat találtunk (15. kép, 21. objektum és 23. kép). A hevenyészve árokba

23. kép

lökdőst, minden esetben melléklet nélküli csontvázaknál is bizarrabb képet nyújtottak az árkokból itt-ott előkerülő (levágott) koponyák, vagy koponya-töredékek. Az egyik te-

southeastern corner (Figure 15, 18). Two cremation graves burnt on the spot (bustum) were also found north of this location. They were supplied with rich grave goods (Figure 15, 19 and 20, Figure 21-22). The third grave pit (Figure 15, 20) was dug into the rubble of the destroyed large building, that is, it post-dates the 2nd century AD.

24. kép

Northern surfaces

The northern zone of the excavated area was mostly occupied by a very poorly preserved road (Figure 15, feature 2). It was composed of a single layer of ground stone filled in with soft marl. This cover was subsequently damaged by repeated plowing. Two approximately 1.5 m deep ditches ran on both sides of the road which sporadically contained human skeletons (Figure 15, feature 21 and Figure 23). Even more bizarre than the bodies tossed in the ditches with no grave goods were the severed skulls and skull fragments. One of these burials had the explicit character of a mass

metkezésnek kimondottan tömegsírjellege volt, (15. kép, 22. objektum és 24. kép).

Az út nyomvonala enyhén északnyugat/nyugat-délkelet/keleti irányban épült ki, keleten érintette a nagy „műhely” szélét. Az ásatási terület északnyugati régiójában (HOLLÓS Bt. telke) derékszögben északnak fordult, megközelítően az amfiteátrum déli aréna-bejárata (porta pompae) irányába. Az út két oldalát ezen a szakaszon is árkok szegélyezik.

Az út felületéről szelvényenként 5-10 db, jobbra Kr. u. 4. századi érem került elő, néhány korábbi éremlelet a 3. század végére datálható.

Az út nyomvonalától északra, egy középkori beásás kivételével (15. kép, 23. objektum) csak szórványosan kerültek elő objektumok: kisebb árkok és faszenes gerendafoltok (15. kép, 24. és 25. objektum). Az ásatási terület északnyugati traktusában feltárt egyrétegű köves felületek (15. kép, 26. objektum) az út szétosztásával, végső pusztulásával jöttek létre.

Hable Tibor

grave (Figure 15, feature 22 and Figure 24).

The road was built in a slightly northwest/west to southeast/east direction touching the edge of the large “workshop” on the east. In the northwestern region of the excavated area (the lot owned by the HOLLÓS Securities Company) the road turned north in a rectangle, approximately in the direction of the southern arena entrance (porta pompae) of the amphitheatrum. Both sides of the road are accompanied by ditches in this section as well.

In each square from 5 to 10 coins were collected on the road surface. Most of them are 4th century AD, while some earlier finds may be dated to the end of the 3rd century AD.

With the exception of a medieval feature (Figure 15, feature 23), only sporadic features were found north of the road: smaller ditches and spots left by carbonized timber (Figure 15, features 24 and 25). Surfaces covered by a single layer of stones found in the northwestern tract of the excavated area (Figure 15, feature 26) were probably created by the plowing that finally destroyed the road.

Tibor Hable